

Warszawa, 27 sierpnia 2024 r.

dr hab. Arkadiusz Ptak, prof. PAN
Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa
Polska Akademia Nauk

Ocena rozprawy doktorskiej w zakresie nauk o polityce i administracji
mgr. Macieja Górnego pt. *Subiektywny dobrostan obywateli jako cel polityki państwa.*
Implementacje polityk szczęścia.

1. Uwagi ogólne i sylwetka doktoranta

Podstawą oceny rozprawy doktorskiej mgr. Macieja Górnego jest uchwała Nr II/9/2023/2024 Rady Naukowej Dyscyplin: nauki o polityce i administracji oraz nauki o komunikacji społecznej i mediach z dnia 8 lipca 2024 roku. Pismem przewodniczącego tejże Rady prof. dr. hab. Andrzeja Stelmacha z dnia 12 lipca 2024 r. przesłano mi 1 egz. rozprawy doktorskiej.

Rozprawa została napisana pod kierunkiem dr. hab., prof. UAM Krzysztofa Hajdera, natomiast promotorem pomocniczym była dr hab., prof. UAM Beata Pająk-Patkowska. Mgr Maciej Górny jest doktorantem w Zakładzie Polityki Społecznej i Gospodarczej Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM. Profil naukowo-badawczy Zakładu, jak również jego zespół jest optymalnym miejscem realizacji podjętej tematyki przez doktoranta. Mgr Maciej Górny jest politologiem i prawnikiem. Jak podkreśla we wstępie dysertacji – dla potrzeb prowadzonych badań, swoich zainteresowań oraz zajęć dydaktycznych – odbył również studia podyplomowe z zakresu psychologii pozytywnej w praktyce (s. 10).

Prowadzi bardzo aktywną działalność w środowisku naukowym wykraczającą także poza macierzysty Wydział. Jest specjalistą w Centrum Wsparcia Projektów UAM, sekretarzem Wielkopolskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej oraz członkiem komisji rewizyjnej Ośrodka Badań i Edukacji Europejskiej. Był również przewodniczącym Rady Samorządu Doktorantów WNPiD w roku akademickim 2020/2021, a w latach 2019-2021 był redaktorem naczelnym czasopisma naukowego „Refleksje”.

2. Temat rozprawy

Temat jest intrygujący, ale wzbudza duże zainteresowanie, zwłaszcza kiedy dotyczy rozprawy doktorskiej z zakresu nauk o polityce i administracji. Nasza dyscyplina zawsze charakteryzowała się bardzo szerokim spectrum badań, ale jednak badanie szczęścia (w naukach społecznych, jak sam Autor wskazuje, określane jako subiektywny dobrostan) jest w naukach politycznych nowością. Zwraca na to uwagę Autor rozprawy wskazując na „prawie niesłyszalny” głos politologów, co wynika z „braku komentarzy na temat badań subiektywnego dobrostanu” (s. 6).

W opinii recenzenta tak ambitne i nowatorskie, a zarazem trudne zadanie badawcze wymagało szerszego uzasadnienia podjętego tematu, wraz z przyjętym przez Autora aparatem pojęciowym. We wstępie, a nie w dalszych częściach pracy, Autor powinien przytoczyć przyjęte w swoich badaniach podstawowe terminy, takie jak szczęście, subiektywny dobrostan, polityki publiczne itp.

3. Metodologia

Założenia metodologiczne zostały precyzyjnie określone przez Doktoranta we wstępie. Autor wskazał cele rozprawy (główny i szczegółowe), pytania badawcze (główne i szczegółowe) oraz hipotezy badawcze.

Głównym celem rozprawy jest ukazanie istoty funkcjonujących dziś polityk szczęścia i ich krytyka rozumiana jako pozytywna i negatywna ocena, a także określenie użyteczności badań ilościowych subiektywnego dobrostanu (s. 6). Autor zakłada, że umożliwi to wyciągnięcie wniosków i sformułowanie rekomendacji w zakresie dalszych badań szczęścia w kontekście ich użyteczności dla polityk publicznych oraz możliwych implementacji. Określono aż 10 celów szczegółowych (s. 7). Na uwagę zasługują cele szczegółowe nr 5 (określenie sposobów pomiaru dobrobytu i rozwoju społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem wskaźników szczęścia); nr 6 (analiza koncepcji redystrybucji szczęścia jako celu polityki państwa i zjawiska rozkładu szczęścia); nr 8 (ocena implementacji polityk szczęścia z perspektywy teorii *soft power*, budowania marki narodowej oraz agenda *setting*); nr 9 (krytyka ilościowych badań subiektywnego dobrostanu oraz ich użyteczności na potrzeby polityk publicznych) oraz nr 10 (podjęcie próby wskazania zasadności wdrażania polityk szczęścia i rekomendacji w obszarze dalszych badań szczęścia w naukach społecznych oraz wdrażania polityk opartych na wskaźnikach subiektywnego dobrostanu).

Natomiast **główne pytanie badawcze** sformułowano w następujący sposób: w jaki sposób i w jakim zakresie państwa wykorzystują wskaźniki subiektywnego dobrostanu do wdrażania skuteczniejszych polityk publicznych? Główne pytanie badawcze uzupełnia aż 10 pytań szczegółowych. W opinii recenzenta zarówno cele, jak i pytania szczegółowe powinny być ograniczone do 4-5 najważniejszych, które bezpośrednio dotyczą podejmowanej problematyki oraz reprezentowanej dyscypliny naukowej.

Postawione zostały **dwie hipotezy badawcze**: 1) Subiektywny dobrostan obywateli nie powinien stanowić podstawowego celu polityki państwa. Powinien natomiast zostać ujęty jako element bardziej holistycznych koncepcji jakości życia oraz 2) Międzynarodowe rankingi szczęścia nie stanowią skutecznego narzędzia porównań międzynarodowych i nie powinny być punktem odniesienia dla konstruowanych polityk publicznych.

Imponujący jest zestaw metod badawczych wykorzystanych przez Autora. Należą do nich: metoda analizy przypadków, metoda analizy systemowej, metoda analizy treści, metoda instytucjonalno-prawna, metoda dedukcji i indukcji, metoda porównawcza (komparatystyczna), metoda statystyczna, metoda wyjaśniania genetycznego oraz zmodyfikowana metoda historyczna. Dodatkowo Doktorant precyzyjnie określił w jakiej części pracy i jakie metody badawcze zostały wykorzystane wraz z uzasadnieniem ich zastosowania.

4. Struktura rozprawy

Przedstawiona do ocena rozprawa liczy 320 stron i obejmuje wstęp (s. 6-13), sześć rozdziałów (s. 14-257), zakończenie (258-265), bibliografię (s. 266-316) oraz spis rycin i wykresów (s. 317-319). Każdy z rozdziałów rozpoczyna się wprowadzeniem do podejmowanej tematyki, po czym następuje klasyczny podział na podrozdziały. Dwa rozdziały – 4 i 5 – kończą się także podsumowaniem. Struktura pracy jest poprawna. Rozprawa wzbogacona jest o liczne ryciny (24), wykresy (13), tabele (3) oraz zdjęcia i grafiki (2). W sposób przejrzysty są one uzupełnieniem rozprawy. Wyjątek stanowi rycina nr 1 na stronie 53, która jest mało czytelna.

Wstęp jest klasycznym wprowadzeniem zawierającym cele, pytania oraz hipotezy badawcze oraz przedstawia zastosowane metody badawcze (część metodologiczna omówiona w pkt. 3 oceny). Bardzo krótko autor przedstawił strukturę dysertacji. Ponadto zaakcentował dwa ograniczenia swoich badań – przedmiotowe i podmiotowe (s. 10). Uzasadnienie jest przekonujące i oceniam zastosowane rozwiązanie pozytywnie. Moje zastrzeżenia do wstępu zostały wskazane w pkt. 2 oceny.

W bardzo obszernym **rozdziale pierwszym** autor poddaje analizie różnorodne terminy określające szczęście zarówno w wymiarze językowym, jak i filozoficznym (bardzo szczegółowy przegląd od starożytności po współczesność). Wskazuje również na leksykalne problemy w zdefiniowaniu szczęścia w różnych językach (np. niemieckim, francuskim, rosyjskim, angielskim, polskim). Kończąc swój „definicyjny przegląd pojęcia szczęścia” autor stwierdza, że „(...) precyzyjna definicja szczęścia nie jest osiągalna, bo to w końcu subiektywna ocena życia” (s. 24), z którym nie sposób się nie zgodzić.

Rozdział drugi jest prezentacją ewolucji badań szczęścia w naukach społecznych. Autor koncentruje się na ekonomii oraz psychologii podkreślając, że jest to stosunkowo nowy obszar badań sięgający lat 70-tych XX wieku. Wskazuje na to dokonany przegląd literatury, zwłaszcza tych pozycji naukowych, które były kluczowe dla rozwoju i popularyzacji badań nad szczęściem. W ekonomii decydujący wkład w powstanie i rozwój tej dziedziny badań miał Richard Easterlin, którego publikacje dowodziły, że wzrost dochodów tylko do pewnego stopnia zwiększa szczęście (paradoks Easterlina). Natomiast w psychologii badania nad szczęściem zapoczątkowali Martin Seligman oraz Mihaly Csikszentmihalyi. Popularność badań nad szczęściem doprowadziła do powstania w ramach ekonomii nowej dziedziny określonej mianem ekonomii szczęścia; natomiast w psychologii powstała subdyscyplina nazwana psychologią pozytywną. Niewątpliwie walorem tej części pracy jest bardzo szczegółowy przegląd anglojęzycznej literatury i wyników badań prowadzonych w ostatnich latach.

Ważną częścią tego rozdziału jest również prezentacja alternatywnych pojęć dla terminu szczęście, które spotyka się w źródłach naukowych (dobrostan, jakość życia, zadowolenie z życia). Autor szczególnie koncentruje się na dobrostanie przywołując ustalenia badań prowadzonych m.in. przez prof. Janusza Czapińskiego. Na marginesie, szkoda tylko że Autor w swojej pracy nie uwzględnił wieloletnich efektów badań Czapińskiego, który wraz z T. Pankiem i zespołem prowadzili unikalne jak na warunki polskie badania w ramach projektu „Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość życia Polaków”.

Ważną częścią pracy jest **rozdział trzeci**, dotyczący szczęścia jako nowego paradygmatu rozwoju. Autor wychodzi z krytyką Produktu Krajowego Brutto, jako miarą niewystarczającą do badania poziomu jakości życia. Przynajmniej merytoryczne i przekonujące argumenty na rzecz wyeliminowania (ograniczenia) tego wskaźnika. Tym samym podziela opinie wielu naukowców i polityków, którzy twierdzą, że należy szukać alternatywnych wskaźników badających dobrobyt ludzi uwzględniające m.in. zdrowie, edukację, bezpieczeństwo, środowisko czy uczestnictwo w życiu społecznym. Autor zdecydował się na

własną selekcję wskaźników, które określił mianem „najciekawszego uzupełnienia PKB”. Wśród nich są: 1) miernik gospodarczego dobrobytu; 2) miernik krajowego dobrobytu netto; 3) miernik trwałego dobrobytu ekonomicznego; 4) wskaźnik ekonomicznych aspektów dobrobytu; 5) wskaźnik prawdziwego postępu; 6) wskaźnik ekonomicznego dobrostanu; 7) indeks rozwoju społecznego; 8) wskaźnik rozwoju społecznego; 9) wskaźnik zrównoważonego rozwoju oraz 10) wskaźnik efektywności środowiskowej. Każdy ze wskaźników został przez Autora scharakteryzowany (s. 99 – 102). Ta część pracy uzupełniona jest zestawem pytań, które wykorzystywane są w badaniach sondażowych do określenia poziomu szczęścia (s. 103-105).

Przy tak rozbudowanych innych częściach pracy pewien niedosyt pozostaje po lekturze części 3.2 (Redystrybucja szczęścia jako cel polityki państwa), a zwłaszcza 3.3 (Przykłady polityk szczęścia i szczęście w polityce). Szkoda, że np. informacje zawarte w przypisie 363 nie zostały rozwinięte w zasadniczej części pracy. Z punktu widzenia nauk politycznych byłyby na pewno interesujące.

Rozdziały czwarty i piąty to studium przypadku dwóch państw: Królestwa Bhutanu oraz Zjednoczonych Emiratów Arabskich. Pierwsze z nich wykorzystuje pojęcie szczęścia, jako wskaźnik sukcesu gospodarczego i społecznego, a Zjednoczone Emiraty Arabskie kreują się jako państwo skupione na szczęściu mieszkańców (pomimo, że łamane są tam prawa człowieka, a władza ma charakter autorytarny). Dobór tych państw uważam za interesujący, zwłaszcza kiedy uwzględni się ich systemy polityczne. Autor przyjął ciekawą konstrukcję analizy badanych państw skupiając się na czterech elementach: historii, systemie politycznym i administracyjnym, gospodarki oraz wyzwaniach demograficznych i społecznych. W kolejnych częściach każdego z rozdziałów Autor przedstawia indywidualne cele prowadzonej „polityki szczęścia” przez te państwa (m.in. poprawa reputacji, ochrona tradycji i dziedzictwa, zrównoważony rozwój, jedność narodowa, mobilizacyjna, informacyjna, marketingowa, legitymizująca).

Celem **rozdziału szóstego** było „(...) przedstawienie krytycznej argumentacji wobec ilościowych badań szczęścia i ich zasadności, a także wskazanie ich użyteczności i ograniczeń” (s. 230). Wg Autora pozwoli to na wskazanie rekomendacji w zakresie ich wykorzystania na użytek polityk publicznych. Autor celnie dostrzegł czynniki, które nie sprzyjają międzynarodowym porównaniom poziomu szczęścia (jakości życia, dobrostanu itp.). Wskazuje przede wszystkim na kontekst kulturowy, społeczny, ekonomiczny. Podsumowując stwierdza, że szczęście powinno przyjąć „wymiar lokalny” i skoncentrowany na wybranych grupach społecznych. Szerzej opisuje badania wśród seniorów, co z punktu widzenia sytuacji demograficznej jest w pełni uzasadnione. W opinii recenzenta część rozdziału szóstego,

zwłaszcza podrozdziały 6.4 i część 6.4.2 (s. 254-255), powinna być umieszczona w zakończeniu.

Zakończenie jest stosunkowo krótkie i ogranicza się do odpowiedzi na pytania badawcze oraz weryfikację hipotez badawczych. Nie było potrzeby powtarzania pytań badawczych i hipotez (włącznie z ich numeracją) ze wstępu pracy. Oczywiście najważniejszy cel pracy został zrealizowany, ale forma mogłaby być zupełnie inna (wraz z częścią tekstu z rozdziału szóstego).

5. Bibliografia

Imponująca jest bibliografia podzielona na akty normatywne, opracowania zwarte, artykuły naukowe oraz inne źródła (raporty, strony internetowe, wykłady, filmy wideo). Większość pozycji bibliograficznych jest anglojęzyczna, co uzasadnia Autor tym, że podejmowana problematyka jest nowym obszarem badań w naukach politycznych. Nie stanowi więc zaskoczenia, że w bibliografii dominują pozycje z zakresu ekonomii, psychologii, filozofii itp.

Z informacji zawartej już we wstępie rozprawy możemy dowiedzieć się, że Doktorant w toku prowadzonych przez siebie badań odbył liczne wizyty (kwerendy, staże, konsultacje) w zagranicznych ośrodkach naukowych (York University, University of Toronto, Ruhr-Universität Bochum, Population Well-Being Lab w University of Toronto). Świadczy to o bardzo dobrym przygotowaniu merytorycznym Doktoranta do pracy naukowo-badawczej.

6. Uwagi językowe i redakcyjne

Praca napisana jest bardzo starannie i poprawnie pod względem językowym. Są tylko pojedyncze błędy literowe (np. na str. 256 w słowie „nauki”), których z uwagi na obszerność pracy trudno uniknąć. W mojej opinii bardziej wyodrębniony graficznie powinien być numer i tytuł każdego z rozdziałów. Ponadto wystąpiła błędna numeracja w rozdziale 3, podrozdziale 3.3. (3.4.1.; 3.4.2; 3.4.3). W jednym miejscu, na stronie 239 zdarzyło się Autorowi użyć nienaukowego języka (topowy ekonomista).

7. Wnioski końcowe

Na podstawie dokonanej powyżej oceny dysertacji mogę stwierdzić, że rozprawa mgr. Macieja Górnego pt. *Subiektywny dobrostan obywateli jako cel polityki państwa. Implementacje polityk szczęścia* spełnia wymogi określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, tj. rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną, Doktorant wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, zaś przedmiotem rozprawy jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Poczynione w ocenie uwagi proszę traktować przede wszystkim jako polemikę recenzenta z Autorem dysertacji, które w żaden sposób nie obniżają walorów naukowych pracy.

Warto, by Autor przedłożoną do oceny pracę potraktował jako punkt wyjścia do dalszych badań nad szczęściem wykorzystując swój potencjał do ewaluacji i projektowania polityk publicznych. Równocześnie warto podjąć próbę stworzenia metodologicznych podstaw do badań. Wówczas będzie to pionierski obszar badań politologicznych.

Wnoszę więc o dopuszczenie mgr. Macieja Górnego do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Andrzej P...' with a stylized flourish at the end.